

Радикальні «Фемен» і новий жіночий активізм

Марія Маєрчик, Ольга Плахотнік

В царство свободи дорогу
Грудью проложим себе.

В Україні «Фемен» сприймають скептично. Вітчизняні інтелектуалки й інтелектуали вказують на їхню кічевість і непослідовність.

Західні інтелектуалки й інтелектуали захоплюються «Фемен», їхньою дієвістю й радикальністю, а постать українського фемінізму асоціюється тепер із фігурами «Фемен».

Українські феміністки асоціації із «Фемен» остерігаються і воліють дистанціюватися: «Фемен», мовляв, торгують сексуалізованою жіночою тілесністю.

Як зрозуміти «Фемен»?

Феноменологія «Фемен»

«Фемен» – радикальний жіночий рух, що виник у Києві близько двох років тому. Вітчизняні газети й журнали, телебачення й інтернет спалахують дитячою екзальтацією, смакуючи атрактивну епатажність вуличних акцій «Фемен»: активістки протестують топлес.

Коли упродовж двох років акції «Фемен» не припинилися, ба навіть побільшали їх кількість і зухвалість, коли рух не прилучився до політичної партії і не став рупором кандидата на чергових виборах і не перетворився в бізнес-проект – запевнення, що «Фемен» є маріонетковою організацією, дещо притихли і пригасли.

Невтомні з'ясування, хто ж фінансує «Фемен», упираються у факти фінансового аскетизму – активістки винаймають одну квартиру на трьох і нерідко потерпають від безгрош'я:

Саша Шевченко разливає чай із каструльки – чайника в квартирі, которую она снимает еще вместе с двумя девушками, нет. Не хватает и чашек: «Я тебе в баночку чай налью, ладно?» – предупреждает она свою подругу и соратницу Аню Гуцол. – Хорошо еще, что печенье имеется – родители привезли. До этого я неделю голодала. Но зато похудела, для съёмок это хорошо».

[Н. Радулова;
«Огонёк», №37 (5146)]

Хоч би якими були результати пошуку тінювих фінансистів руху, прихованих політичних замовлень чи таємних проєктів (такий підхід апіорі належить до патріархальної парадигми), вони не допоможуть знайти відповіді на питання:

Як і чому з'явився цей рух саме тепер, у період неоконсервативного повороту в нашій історії, і саме в цій, пострадянській країні, і саме в цій формі топлес-протесту молодих дівчат? Чи є це феміністичним рухом? А може, його прототипом? А може його антиподом? Наскільки цей рух протестний, а наскільки конвенційний і кон'юнктурний? Наскільки він є сексистською практикою, а наскільки протистойть їй? Який меседж транслює «Фемен» і чи є він у «Фемен»?

Економіка протесту: епатажність, популярність, масовість

На 2008 рік стало зрозуміло, що ідея гендерної лібералізації в пострадянській Україні прогнала у змаганнях за впровадження масової гендерної та феміністичної свідомості. Навіть «нові ліві» часто-густо негують феміністичними ідеями та гендерною політикою.

Жіночий/феміністичний рух останніх кількох десятиліть не зміг пробитися до масової аудиторії, й попри всі, інколи титанічні, намагання запустити маховик гендерно-політичної «ін-

тестів «Фемен» базується на принципах функціонування масової культури, комерційної реклами та жовтої преси. «Фемен» полоняє увагу епатажною картинкою, голим тілом, поєднують із провокативною і легко поданою темою, присмачують елементами шоу та костюмованості, – все задля того, щоби медії підхоплювали і тиражували інформацію. У такий спосіб «Фемен» досягають масової аудиторії, масового обговорення та масової популярності.

Успішний захід з погляду «Фемен» – це популярний захід. Популярно – це ефективізація розголосу, привернення уваги до проблеми, це спосіб вийти із затінок невидимості, неефективних зусиль:

Світлина Сергія Світличського (<http://femen.livejournal.com>)

доктринації» залишався кулуарним, локальним, меншинним, створюючи свою (хоч і достойну та сильну, але доволі відособлену) нішу у просторі громадських організацій і негусту мережу науковців у академії. Ухвалення закону про гендерну рівність завдячуємо не так тисковій громадянської суспільства, як потребі узгодити законодавство з міжнародними стандартами, а деяким політичним коаліціям продемонструвати силу. Останніми роками українська гендерна політика стає складником державної політики, але слабкий запит «знизу» і слабкий контроль із боку громадянського суспільства суттєво послаблює можливі позитивні її впливи та наслідки. За таких умов ідея соціальної справедливості часто перетворюється на власний антипод, поглиблюючи, а не долаючи нерівності.

Нові форми жіночого руху й активізму, що виходять на арену останніми роками, цікаві тим, що вони, поперше, формуються саме як низові («grass-root») організації. По-друге, вони випрацьовують і запроваджують іншу тактику боротьби, яка часто є реакцією на неуспіх феміністичних ідей в Україні.

Нові акціоністки «Фемен» байдужі до академічної вивірності й теоретичного багажу, до історії фемінізму і світової практики. Свою «програму», позицію вони витворюють «у процесі», стихійно, інтуїтивно, під час протестів. Маркетинг про-

Я рік працювала в сфері шоу-бізнесу, і мені весь час було цікаво, чому от робота громадських організацій, громадських рухів, вона невідома? Ніхто про неї не знає. Масово ніхто не знає. А от те, що, там, Тіна Кароль порвала плаття – про це знають всі. І всім так цікаво за цим дивитися. Те, що, там, не знаю, в Ані Лорак відлетіли труси – це цікаво. Це всім страшенно цікаво. (Анна Гуцол)

Логіка дій «Фемен» прокладається вздовж такого вектора: якщо жіноче тіло так добре пристосоване для маркетингових цілей, то чом би не використати його у власних інтересах, на користь жінок? Якщо патріархальна свідомість настільки елементарно склепана, що готова спожити будь-який товар, якщо його буде подано на тлі жіночих грудей, то ось вам груди, а тепер слухайте нас уважно. Тіло в такому випадку стає буксиром, транспортером соціальних/політичних ідей, які активістки «Фемен» доносять до громади.

Я думаю, що якщо таким образом можна продавати печенюку, то чому б таким образом не штовхати соціальні теми. Не бачу в цьому нічого поганого. (Анна Гуцол)

Від комерційних проєктів «Фемен» відрізняє те, що кожна їхня акція просуває соціальну або політичну ідею. А від звичних політичних/ідеологічних маніфестацій їх відрізняє веселий,

грайливий тон, легкостравність ідеї, епатажність, популярність подачі:

Мені здається, фемінізму треба перестати бути маргінальним. Він має бути популярним. Це має бути кльово і весело, чому я от «Фемен», я хочу, щоб це був такий популярний легкий фемінізм, такий легесенький-легесенький. (Анна Гуцол)

І ось результати: з інколи нульовим бюджетом акціоністки досягають масштабного розголосу, рівного до інформаційної успішності сценічних зірок і перших державних персон.

«Фемен» ретельно моніторять інтернет і медійний простір, вираховуючи рейтинги успішності:

Украинские венки и оголенные груди FEMEN-ок появлялись во всех авторитетных мировых СМИ, таких как немецкие Spiegel, DeutscheWelle, Die Welt, британский BBC, французский L'express и France24, польский Newsweek и Jezebel, итальянские Corriere della Sera и La Repubblica и многих других.

Пошукова система Google видає 86 тисяч посилань на слово «ФЕМЕН» кирилицею і три з половиною мільйони на «FEMEN» латиницею.

Радикал-«Фемен»

«Фемен» називають себе радикальним рухом. Ще донедавна свою радикальність «Фемен» бачили переважно в епатажності дій: «Ми вважаємо, що в принципі, якщо на сьогоднішній час треба діяти радикально, то радикально – це топлес» (Анна Гуцол).

Однак щодалі їхня радикальність оформляється у чимраз складнішу структуру.

В нинішніх політичних обставинах у країні задомінувала «морально-етична» парадигма, з її клерикальними корелятами, часто однобоко-етичними замірами навіть зони громадянських протестів і свобод, без з'ясування соціального тла, генези, протестної націленості тощо. Стрімко набуває і брунькується етично-моральна риторика в політичному та публічному просторі. Згадаймо бодай створення державних комісій із моралі та етики (Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі), кодексів корпоративної етики пострадянських університетів, проникнення етично-набожного дискурсу у високу політику (як, скажімо, патріарші благословляння кандидатів у президенти). У контексті цих процесів смисл роздягання «Фемен» не варто зводити тільки до стриптизу заради епатажності й приколу, чи розглядати крізь оптику сексизму. З певного моменту ці перформенси стають яскравою формою спротиву.

Діяльність «Фемен» стає послідовною, гучною жіночою відповіддю стрімкому посиленню правого дискурсу, для якого жінка є важливим агентом ретрансляції консервативних ідей; це відповідь спробам звести жіночу роль до конвенційних берегинь, цноти, сімейності і материнства.

Саме публічне роздягання – оголення грудей – десакралізує, демаскує всі види «грудних» інтерпретацій жіночності (від годування

грудьми до еротичних імплікацій). Привселюдно демонстровані, часто розфарбовані груди (що мали би виплювати націю), в поєднанні з українським віночком (символом чистоти і цноти) і радикальними гаслами іронізують і примушують почути голос «інших»:

Потому что это не позор, выйти и показать топless. Это как бы гражданская позиция. То есть, у нас еще общество не дошло до взаимоуважения в плане того, что человек может реализовать себя в любом плане. Почему, если женщина вышла и показывает грудь, ее считают проституткой? Или, там, разные дают оценки. Почему? Это просто гражданская позиция. Я протестую против чего-то, я показываю грудь, чтобы привлечь внимание... (Анна Деда)

Ці акції також є опором спробам пострадянського капіталізму звести жінку до позиції матримоніально і меркантильно стурбованої клуші, глянцевої Барбі:

На даний момент ми розуміємо, що основне ми хочемо активну жінку, активну суспільно і політично жінку. Розумію, що способи дещо дивні і дикі для нашого суспільства, але в принципі, гіпертрофуючи ситуацію, виводячи саме таку безумну голу жінку, ми намагаємось показати активну жінку. І єдине, чим ми в даний момент задоволені, це те, що ми вже привчили суспільство і нашу пресу нормально сприймати те, що жінки виходять на протест. (Анна Гуцол)

Ще одним радикалізмом від «Фемен» є вуличність дівочих протестів. На думку фахівців Центру дослідження суспільства, що проаналізували стан боротьби за права жінок в Україні, саме вуличні протестні акції

демонструють готовність (а в даному випадку – неготовність) публічно боротися за свої права. При цьому кількість жіночих громадських організацій постійно зростає (в 1997 р. нараховувалося 575 організацій, а в 2004 р. уже більше тисячі). Таке зростання кількості організацій і така низька вулична активність свідчать про те, що ці організації не готові або не здатні мобілізувати соціальну базу для того, щоб виносити проблеми жінок на публічне масове обговорення та домагатися від держави реальних кроків у вирішенні цих проблем. Поки що колективний протест за права жінок в Україні є рідкісним винятком.

«Фемен» почали з вулиць: «То ми таки, я вважаю, бойовий отряд, ми на вулиці. <...> Я вважаю, що на вулицях, на барикадах поки що потрібно діяти. А коли вже буде все добре, тоді ми вже можемо змінити свій образ» (Анна Гуцол).

Інтервенція в простір вулиць є дією не тільки через свою публічність. Тут долучається також і гендерна компонента. Вуличний простір традиційно зафрахтовано за групами молодих чоловіків (і протиставлений жіночому домашньому просторові). Прикметно, що в інтернет-коментарях «Фемен» часто закидають повійництво чи пропаган-

ду проституції. В такій рефлексії відчувається присмак історичної спадщини, коли жінок, які наважувалися самостійно порушити межі чоловічого простору, – вулиць, університетів, професій, політики, барів, клубів тощо, – вважали розпутними, повіями, нечистими. Це традиційне тавро стає тепер знаком того, що «Фемен» досягає своєї мети, просуваючись у площину все ще недозволеного для жінок сфер.

Клопоти з фемінізмом

На пострадянському просторі масова свідомість сприйняла феміністичну політичну ідею (та її продовження у вигляді гендерної теорії та політики) як чужинку, імпортовану з Заходу підступну спробу повторно (після визволення з радянського «державного

Світлина Тат Стеценко / Feмен

фемінізму») поневолити жінок, як загрозу жаданій, новоздобутій глянцевої фемінності. А отже, як інородицю її всіляко демонізували – зокрема і в Україні, попри її тутешні переважно м'які, ліберальні, недражливі форми. За останнє десятиліття фемінізм набув у масовій свідомості однозначного негативного іміджу.

Самопозиціонування «Фемен» відносно фемінізму ймовірно відбувається під впливом отих соціальних усереджень щодо нього та публічної стигми. Можливо тому акціоністки такі непослідовні у своїх висловлюваннях про причетність до фемінізму. В різних інтерв'ю, у блогосфері та коментарях натрапляємо на мозаїку аж до цілковитої протилежності висловлювань: то так, то ні, то холодно, то тепло.

Даючи нам інтерв'ю, активістки «Фемен» були не такі суперечливі у своїх позиціях. Вони шукають власну інтерпретацію фемінізму, експериментують із неологізмами, вони маневрують поміж дамокловими мечами антифеміністичних стереотипів, намагаються відособитися від «поганого» старого фемінізму і витворити власний, «справедливий», новий:

Мы всем коллективом не говорили и не решали так, чтоб для всех, что вот мы феминистки или не феминистки. Мне кажется, мы не феминистки, новые феминистки, которые хотят того же, что и старые феминистки, но действуют немного другим способом. Новые феминистки. (Саша Шевченко)

...Ну, я проти фемінізму тривіального, того... мені не подобаються ті феміністки, які, як в історії склалося. От звичайний фемінізм, він мені зовсім не подобається, я навіть проти нього. Чому, тому що ті феміністки, вони просто знищили якимось там способом, вони знищили жінку як таку. Тому що вони просто захотіли бути кимось іншим. Кимось іншим – це чоловіком <...>. Я за те, що жінка має зберегти себе як створіння, яке дійсно створив Бог чи природа <...>. Можливо, це фемінізм, але новий фемінізм. Фемінізм для демократичного суспільства, для сьогоднішнього, так... (Інна Шевченко)

Я называю себя не феминисткой, а ультрафеминисткой. Потому что для меня феминизм в классике – это американский феминизм, который к нам пришел. Для

меня это было немножко странно потому что опять же [это] равноправие. Для меня важно не равноправие, а изменение понятий в голове. То есть, чтобы женщина понимала, что она не наравне с мужчинами, она просто другая. То есть, уравниловки нету. (Анна Деда)

Наскільки можна судити про стратегію активісток «Фемен», вони прагнуть не змінити стереотипні пострадянські гламурні фемінні стилістики, а скористатися ними, використати їх маркетинговий потенціал; не проблематизувати їх, а змінити суспільні оцінки жіночого, побільшуючи його вагу. Цю тактику самі феміністки називають збереженням чогось на кшталт «істинної жіночої сутності», чим виразно есенціалізують фемінізм, інтерпретують його як щось вроджене, втілене (в структурі головного мозку, в структуру хромосом і в гормони), природне, іманентне, таке, що складає суть жінки і чого цілковито позбавлені ХУ-тіла. З погляду теорій, такий наратив, звісно, містить приховані суперечності, адже саме на основі виокремлення «істинно жіночих якостей» (м'якість, схильність до компромісів, терплячість тощо), а потім пояснення цих якостей біологічними чинниками, раціоналізується, виправдовується чинний розподіл гендерних ролей і професій, де за жінками зафрахтовано неоплачувану домашню працю, низькооплачувані й нестатусні посади, обмеження доступу до політики.

«Фемен» як феномен «пост-»

Для пострадянського фемінізму (який, до слова, сам у собі не позбавлений того ж есенціалізму) питання рецепції «Фемен» справді стало лакмусовим. Через використання сексуалізованих образів і об'єктивованої сексистської стилістики діяльність «Фемен» категорично відкидається академічним фемінізмом як така, що спотворює смисли. Парадоксальність ситуації досягає апогею в тому, що праві та ліві погляди тут збігаються в спільній позиції вилучення «Фемен» як «інших». «Зліва» лунають звинувачення у дискредитації фемінізму та громадянського активізму, «справа» – в паплюженні національних традицій і цінностей.

Соціологиня Лариса Бельцер-Лісюткіна з Вільного університету в Берліні коментує:

Критика на адресу «Фемен», що вони, мовляв, спотворюють смисли, мені особисто видається зовсім непереконливою: будь-які ідеологічні смисли масова свідомість викривить зі своєї природи. І треба просто дочекатися, коли від масової свідомості піде реакція. Тоді можна буде судити, що і як спотворено.

На нашу думку, «Фемен» є локальним, пострадянським і постколониальним проектом. Діяльність і позиція «Фемен», якщо спробувати їх співвіднести з західними напрямками фемінізму, не збігатиметься чітко з межами жодного з них. «Фемен» використовують і засоби вуличного акціонізму як колись це робили радикальні феміністки першої та другої «хвилі», і засоби поп-культури й консюмеризму, які виглядають суто постфеміністичними («іконами» постфемінізму вважають, наприклад, Мадонну, Леді Гагу, героїнь культового серіалу «Секс у великому місті»); крім того, артикуючи свої плани щодо участі у виборах чи створення політичної партії, «Фемен» прагнуть стати частиною влади – як ліберальні феміністки.

«Фемен» є також породженням пострадянської системи: на вулицю вийшла генерація нинішніх 20–25-літніх, що зростали вже у часи незалежності. Дівчата в своїх інтерв'ю повторюють, що виступають проти громадянської пасивності, що є в Україні наслідком «совка». Саме з цієї причини покоління їхніх батьків навряд чи здатне до вуличних протестів і не готове прийняти діяльність активісток. Батьки налякані і воліють, аби донечки покинули «цю дурню» й перейшли до типового сценарію «жіночого щастя».

«Фемен» також може бути й постреволуційним феноменом, якщо брати до уваги Помаранчеву революцію, де можливість вуличного протесту показала свою силу.

Зрештою, очевидно, треба було сподіватися, що низинний фемінізм так і прийде до нас, в образі молодих «блондинок», по чий гендерній стилістиці так брутально пройшовся пострадянський мізогінізм.

Діяльність «Фемен», переконана Лариса Бельцер-Лісюткіна,

містить значну частину феміністських ідей – не в розумінні класичного фемінізму, звісно, а радше посткласичного. Фактично

вони використовують ту одну мову – оголена сексуалізована жіноча тілесність, – яка є універсальною в патріархатно-ринковій системі, бо спроможна «продати все». На жаль, такі низові стратегії насилу здобувають доступ до професійних кіл гендерних досліджень і/або політичного фемінізму: оскільки ці акції не вкладаються у строгі теоретичні рамки, то інтелектуальна спільнота, «привласнивши» теорію, відкидає низову активність як недостатньо усвідомлену.

«Фемен» радше треба розглядати як постмодерний феномен, бо описується він такими суто постмодерними категоріями як іронія, перфоманс, гра, кіч, вторинність... То ж класична філософська модель діалектики суб'єкта й об'єкта в цій точці втрачає свою актуальність.

Голі протести

Наскільки готова масова свідомість серйозно сприйняти протест, виражений через жіночу сексуалізовану тілесність? Наскільки ефективним є такий протест?

Варто розглянути реакцію певної групи людей, переважно чоловіків або осіб, що активно дописують у блозі «Фемен» від чоловічого імені. Ці коментатори не так *критикують* дії «Фемен», як прагнуть, свідомо чи ні, *знецінити їх, знейтралізувати протестний патос, заперечити серйозність*, і задля того невтомно, настирливо перемикають увагу з реєстру протестної дії в реєстр сексуального перформенсу, піп-шоу, стриптизу, повійництва. Ось характерні записи (правопис збережено): «Еду в Киев, интересно: 1. Почем телки салона Фемен? 2. Работают ли на выезд» (ans24128), «Вам нужен толковый сутинер» (sexkiev), «Незачот, тока две сиськи на весь перфоменс, да и те сука еле заметны» (gedeger). Дописувачі особливо дратуються, коли в гаслах акцій чути політичні нотки:

- коментар до акції на захист української мови, khokholkin: «Блять вы оденетесь когда нибуть или нет, я люблю сиськи, но, пожалуйста, не занимайтесь политикой с голыми сиськами, ходите по улицам, выкладывайте фото, но без политики»;

- коментар до акції під час показу мод, ok_or_ok: «Клёвые мелкосиськи! а плакаты дикие какие-то» (плакати: «Модель не иди в бордель», «Подиум мясная лавка»);

- коментар до моно-мітингу «С протянутой рукой. Внешний долг Украины перед МВФ превысил 32 млрд. долларов»: «Сиськи отстойные» (анонім).

Такий тип реакції прикметний і тим, що можливий тільки з боку чоловіків щодо жінок. Наприкінці 2009 року в Україні відбулася ще одна акція «голого протесту»: Олександр Володарський зі своєю подругою імітував статевий акт поблизу Верховної Ради проти діяльності Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі. Держава почула й зреагувала на видимий і дошкульний протестний жест репресивними діями: дії акціоністів було визнано суспільно небезпечними й

оцінено за статтями Кримінального кодексу, заарештований Олександр Володарський кілька місяців відсидів у СІЗО, суд над ним тривав рік, кожне засідання збирало прихильників (лівих) і противників (православних), рішення вже винесено, але на нього подано апеляції.

В інтернеті жваво обговорювали зовнішність учасниці акції: вродлива чи ні, чи достатньо гарні в неї груди й чи не соромно такі груди показати публіці. Тіло учасника-чоловіка таких обговорень не спричинило. Воно було визнане інструментом спротиву, виклику, демонстрації ставлення, про яке акціоністи намагалися повідомити державі; натомість жіночим тілом, як з'ясувалося, кинути виклик значно важче: його неухильно обеззброюють коментарями на кшталт «какой красивый ротик», «я бы эту грудь потискал», «а когда покажете остальное?». Фактично, від жіночого тіла в певному сенсі відібрано можливість протесту, воно миттєво консюмується, переводиться в еротичний/протиституйований реєстр. Що радикальніший меседж звучить від «Фемен», то активніше, настирливіше і навіть нав'язливіше в просторах інтернету відбувається перемикання його політичної теми на еротичну.

Акціоністам за два роки вдалося подолати цей «плюшевий» бар'єр, примусити почути їхній голос і сприймати його як виклик. Акція перед іранським посольством в Україні, а потім на відкритті Днів іранської культури в Українському Домі проти смертного вироку іранці, матері двох дітей, яку тамтешнє судочинство присудило каменувати через підозру у подружній зраді, викликала в інтернеті бурю. Сотні публічних листів подяки від жінок-мусульманок, тисячі відгуків в інтернеті, відеосюжети про «Фемен» на телебаченні по всьому світі, скайп-інтерв'ю в прямому етері іранського телебачення з активістками руху. До слова, рішення суду затримано і вирок дотепер не виконано.

Іншою «гарячою» акцією стала «Україна не Аліна» з нагоди візиту до Києва Владіміра Путіна. Ця акція спричинила неабиякий переполох уже в іншій частині світу. Феменівок кілька разів намагалися затримати органи правопорядку.

Тепер їхню діяльність ніяк не назвеш безпроблемною та безкарною. Адміністративні стягнення (а останнім часом – навіть побиття) стали чи не повсякденням активісток. А Інну Шевченко, яка працювала в прес-центрі Київської адміністрації, звільнили з роботи. Це сталося, розповідає вона,

фактично в наступний день після акції <...>. Коли я вранці прийшла на роботу і, звичайно ж, це прес-служба, тобто відслідковується вся інформація, це журналісти, вони знають все. Я прийшла, звичайно, мені ранком сказали: «О, привет, звезда!». Я сіла за комп'ютер, почала працювати. <...> І ввечері мені подзвонила дівчинка з відділу кадрів <...>: «Завтра на работу не выходи» <...>. Я туди цілий рік влаштувалась – ну, дуже хотіла працювати в київській адміністрації журналістом, в прес-службі пра-

цювала. Пропрацювала дев'ять місяців і пішла з роботи через «Фемен».

Замість епілога

Новий жіночий активізм в Україні є. Нехай не такий оптимістично ефективний, як це може видатися з численних новинних повідомлень про «Фемен» в Європі. Але також і не такий самотній, як це випливає з тих-таки репортажів. За останні кілька років в Україні започатковано мережу молодіжних груп, в ідеології яких фемінізм посідає важливе, якщо не чільне місце.

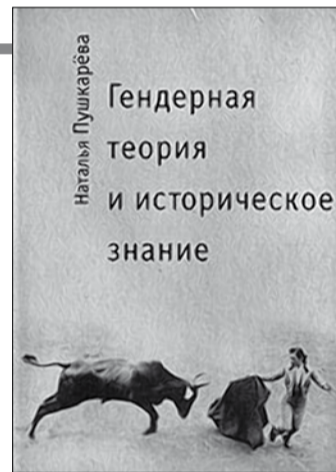
20 вересня 2010 року в Києві відкривав свою роботу зорганізований зусиллями Національної Академії наук України, Національної академії медичних наук, Міністерства охорони здоров'я та за участі представників Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій IV Національний конгрес із біоетики.

Заздалегідь було відомо, що в рамках конгресу заплановано симпозиум на тему «Морально-етичні аспекти штучного переривання вагіт-

ности», мету якого задекларовано як «пошук практичних шляхів та ефективних засобів запобігання абортам в Україні». Фактично ж антиабортна істерія, що стрімко наростає в Україні останнім часом, здобула собі союзників ув особі Академії наук та Міністерства охорони здоров'я і розпочала штурм українського законодавства, просуваючи ідею повної заборони абортів.

Про початок роботи конгресу знали чи не всі жіночі й феміністичні організації. Проте задекларувати свою незгоду й обурення, привернути увагу до небезпечного повороту в жіночій політиці спромоглися тільки «Фемен», «Інсайт» та анархофеміністки. Хоч і різні стилістикою та ідеологічними принципами, ці організації свідчать про появу в Україні нового жіночого активізму.

«Моє тіло – моє діло», – гасло активісток «Фемен», що скинули верхній одяг, лунало зі сцени урочистого відкриття, давши змогу сивочолим мужам почути голос із вулиці, голос тих, для кого вони у високих кабінетах статечно готують конституційні зміни. □

Наталья Пушкарева Гендерная теория и историческое знание

Санкт-Петербург: Алетейя; АНО «Женский проект СПб», 2007

Доскіплива та багата на матеріал робота Наталії Пушкаревої привертає увагу передусім систематичністю викладу та панорамністю аналізу «гендерних студій» в історичних дисциплінах та історії становлення цих студій (виконуючи, окрім іншого, і роль фахового провідника в достатньо строкатій часово-просторовій і тематичній мозаїці напрямів гендерної теорії).

Перша частина монографії – «Жіночі дослідження» в історичних науках – містить: розгляд питання «жіночої історії» в російській досоветській історіографії та у працях советських дослідників (охоплюючи разом період 1800–1985 років); огляд генези («пренатальний період і пологові муки», за висловом авторки) історичної фемінології як частини фемінології соціальної (котрі вона характеризує як специфічні напрями гуманітаристики) на Заході та в Росії (причому у випадку Росії авторка фіксує це як «непомічену революцію») та новіші методи наукового пошуку в царині «жіночої історії» у Росії – разом охоплюючи період до 2000-х років.

Друга частина роботи («Гендерні дослідження в історичних науках»), основна та найбільша, складається із

кількох траєкторій: ідейні витоки гендерної перспективи, що увібрали огляд різнорідних теорій, від біологічного детермінізму та «шлюбу марксизму з фемінізмом» до модернізму кінця ХХ століття і теоретичних основ гендерної концепції у психології; концептуально-термінологічне окреслення того, чим є гендер; рух від «жіночих досліджень» до «гендерних досліджень» (що зокрема увібрало схеми постмодерністські, постструктуралістські, «множинність історій», лінгвістичний поворот і перспективи гендерного підходу в дослідженнях російської історії); гендерна історія як простір перетину історії та гендерної лінгвістики; гендерна психологія та історія, індивідуальна та колективна пам'ять у світлі концепцій гендерної психології; гендерна специфіка письма, читання, автобіографічної пам'яті як історії суб'єктивного; гендерні дослідження як поле синтезу історії, соціальної антропології та етнології.

Найбільшу увагу, зокрема своїм потенційним статусом точки відштовхування у подальших пошуках, привертають (можливо, дещо концептивні) окреслення досліджень гендерної специфіки: письма, читання, автобіографічної пам'яті як історії суб'єктивного, індивідуальної та колективної пам'яті у світлі концепцій гендерної психології (прикро виглядає тут іменування Мориса Гальбвакса Гальбвахсом, та це, либонь, коректорський недогляд, бо в іменному покажчику його написано правильно); аналізу (російських) фольклорних творів на предмет «чутности» жіночої мови та андроцентричності (російської) мови; чоловічої та жіночої мови невербальної комунікації; дискурсів і можливості використання наративів як інструментів аналізу соціальної пам'яті.

Додатки містять кілька текстів щодо поняття фемінізму, стан фемінізму в Росії, концептуальне окреслення гендерних студій, програму курсу «Жіночі та гендерні дослідження в історії» та іменний покажчик.

Світлана Хутка